
ПРОГЛААС

Издание на Филологическия факултет
при Великотърновския университет “Св. св. Кирил и Методий”

кн. 2, 2011 (год. XX), ISSN 0861–7902

РЕЦЕНЗИИ

ПО ОГНЕНАТА ДИРЯ НА ТЪРНОВСКИЯ НЕБОЖИТЕЛ

Кенанов, Д. *Крилатият въздухоходец Теодосий Търновски*. Велико Търново: Изд. „ПИК“, Университетско издателство „Св. св. Кирил и Методий“, 2010, 188 с. (Библиотека „Филология“).

Вратата на кабинета рязко се отвори и вътре нахлу колегата Х. Той размаха една книга, която отвори на титулния лист, и победоносно извика: “Гледай само какво заглавие – „Крилатият въздухоходец”. Хем лети, хем върви. Няма никаква логика!” „Но това определение е цитат от службата на св. Теодосий Търновски. – опитах се да възразя плахо аз. – Освен това, транспортната логика няма нищо общо със сакралната. Йеросхимонах Спиридон е познавал добре античната митология и образът на въздухоходеща вероятно е навеян от западни изображения на Меркурий”. Колегата изсумтя недоволно, дръпна книгата от ръцете ми и излезе – вероятно за да се жалва на другиго.

В страна като нашата, в която по думите на Елин Пелин единственият възможен гений ще е гений на завистта, непресъхващият поток от нови, и то приноси книги на проф. дфн Димитър Кенанов естествено буди неприязън у едни и възхищение у други. Но още Христос е казал: „Горко вам, кога всички човеци заговорят добро за вас” (Лука 6:26). Най-новата публикация на Кенанов¹ следва характерния за него формат – сборник от оригинални изследвания, преводи и факсимилета на текстове, които фокусират в личността и делото на изтъкнатия български исихаст преп. Теодосий Търновски. Проблемът е, че разполагаме само с един съвременен извор за него – житие, съставено от константинополския патриарх Калист, което не е запазено в оригинал, а в среднобългарски превод, допълнително подлаган на редактиране. Допълнително

затруднение внася и фактът, че това житие е запазено само в един препис на Владислав Граматик от 1479 г. Новата книга на Кенанов е посветена на светлата памет на наскоро починалата негова майка – една благородна и интелигентна жена, ако се съди по качествата, които е предала на сина си.

Първата студия в книгата е посветена на идейното богатство, което сплотява духовно най-видните представители на исихазма на Балканите през XIV век – св. Григорий Синаит, Теодосий Търновски и Калист. Негов първообраз са примерите на искрено приятелство в Стария и Новия завет на Библията и сред кападокийските св. отци от IV век.² Тук може да се допълни, че кападокийците, които учат в Атинската академия, всъщност следват идеала на приятелството, установен в античната гръцка философия.³ Исихастското братство се оформя при общото обучение в обители като Парория и Килифарево и се поддържа от общо следваните принципи на теорията и праксиса. В тази хармонична симфония обаче се дотува и един дисонанс – посланието на Калист до търновското манастишество (не до патриарха) от 1361 г. В него открито се изявяват претенции за господство над Българската църква и се отправят обвинения в литургически нарушения, равносилни на ерес. Ако са основателни, обвиненията най-вероятно засягат неуредиците в богослужебния живот на Българската църква, предизвикани от хаоса на бубонната чума. Те може би са свързани и със задкулисни преговори между Константинополската патриаршия и видинската епархия, която по-късно се отцепва от Търновската църква. Не трябва да се забравя, че още през 1357 г. Калист издава указ, с който заповядва Иверският манастир на Св. Гора, основан от грузинци в края на X век, да бъде предаден на гръцките монаси. Подобно отношение едва ли може да бъде определено като „братско“.

Кенанов отбелязва търновският събор през 1359 г. „срещу иудаистката пропаганда на евреите, подслонили се в Търновград“ (с. 12, бел. 12). Българи и евреи съжителстват на Балканите вече 13 века и историята не познава нито един случай, при който евреи се опитват да прозелитстват сред българи – поведение, което е забранено от държавните закони и църковните канони. Да се смята, че юдеите били насърчени от втората съпруга на цар Иван Александър – еврейката Сара (Теодора), е невероятно, защото тя се старае да се прояви като усърдна ктиторка на православни църкви и манастири. Религиозна офанзива е предприета в Търново в средата на XIV век, но тя не е на евреи спрямо българи, а на българи спрямо евреи, които са обвинени, както на Запад, в разпространение на бубонната смърт.⁴

Исихастските творби следват параметрите на средновековната хуманитарна литература, според които ползването и копирането на по-

стари, осветени от традицията образци не е плагиатство, а добродетел и модел на творчество. Според мен прочутото видение на молещия се Теодосий, обгърнат цял от неръкотворна светлина, в Похвалното слово за Евтимий от Григорий Цамблак (с. 18) най-вероятно е топос, заимстван от житията на двама египетски светци – дякон Евагрий и Шенуда⁵.

Следващите две статии в книгата сменят темата и преминават от исихазма към неосихазма. Мащабната школа на преп. Паисий Величковски (1722–1794) със своя интернационализъм и ирационализъм се противопоставя на настъпващия в Европа и дори в Атон (академията на Евгений Вулгарис) национализъм и рационализъм. Образно казано, тя е последният лъч от сиянието на Византия. Преп. Паисий има немало ученици българи, но и досега липсва монография или студия за влиянието на неговата школа върху нашата духовност и култура. Един от примерите за това влияние е йеросхимонах Спиридон от Габрово, предал Богу дух в Рилския манастир през 1822 г. В негово лице се съчетават по странен начин исихазъм и национализъм, което се доказва от неговата История на българския народ (1792) и упрека му към българите в „безумие“, защото забравили родния светец Теодосий, почитан от гърците. Първата статия на Кенанов за отец Спиридон има предимно автобиографичен характер, а втората анализира вещо неговата редакторска техника и метафрастични похвати.

Следващият дял на книгата е озаглавен „Текстове“. В него са поместени: житието на св. Теодосий (с. 49–72), факсимилета на същото житие (с. 73–98), посланието на Калист (с. 99–109), краткият предговор на о. Спиридон (с. 111–113), както и съставените от него житие (с. 114–135) и служба на св. Теодосий (с. 136–152).

В третата част на книгата „Притурки“ Кенанов обнародва материали, свързани с различни аспекти на исихастката теория и практика. На първо място фигурира част от житието на преп. Максим Кавсокалит (с. 154–157) – колоритен светогорец, който е известен с това, че вечер съгражда колиба от клони, а сутрин я изгаря, за да илюстрира буквално думите на Христос, че Син Човешки няма къде глава да подслони (Лук. 9:58). Следва една забележителна студия за семантиката на неръкотворната Божия светлина и връзката ѝ със символа на кръга. Кенанов правилно извежда исихастката семиотика на темата за кръга от мистиката на Псевдо-Дионисий Ареопагит, но тъй като този авторитет е неоплатоник, би било уместно да се отиде по-далеч и да се потърсят измеренията на символиката на кръга в диалозите на Платон – особено „Тимей“.⁶ Втората студия разисква метафората на духовния полет в патрологията въз

основа на много примери. Книгата завършва с извадки от словата на преп. Макарий Египетски в редакцията на Симеон Метафраст според ръкопис Хилфердинг №47. По принцип е желателно цитатите от св. отци да се дават по строго научни издания на оригиналните езици, а не по руски преводи или даже по изследвания.

С разнообразното си съдържание новата книга на проф. дфн Димитър Кенанов може да се сравни с благоуханен букет от цветя, чиято красота разкрива светлия образ на преп. Теодосий Търновски и изповядваното от него и неговите съратници учение на исихазма. Като истински православен мистик килифаревският отшелник се отказва от епифеномените на преходния свят, за да има за свой събеседник непреходната благодат – „сдържаша и призоваваща, и чрез светлина представяща светлина, и извисяваща, и преобразуваща ежедневно към повисшето”⁷. Новото издание може да обогати библиотеката и знанията на всички, които проявяват интерес към българската и византийската литература, както и към историческите перипетии на Православната църква преди и по време на османския гнет.

БЕЛЕЖКИ

¹ **Кенанов, Д.** Крилатият въздухоходец Теодосий Търновски. Велико Търново, Изд. „ПИК”, Университетско издателство „Св. св. Кирил и Методий”, 2010, 188 с. (Библиотека „Филология”).

² **White, C.** Christian Friendship in the Fourth Century. Cambridge, 1992.

³ **Konstan, D.** Friendship in the Classical World. Cambridge, 1997; Aspects of Friendship in the Graeco-Roman World. Ed. by M. Peachin. Portsmouth, RI, 2001 (JRA Supplementary Series, 43); La société des amis à Rome et dans la littérature médiévale et humaniste. Éd. P. Galand-Hallyn, S. Laigneau, C. Lévy and W. Verbaal. Turnhout, 2008.

⁴ **Стефанов, П. архим.** Danse macabre: Нов поглед към църковните събори в Търново през XIV в. – В: Теодосиеви четения. 640 години от успението на преп. Теодосий Търновски. 27 ноември 2003 г. Килифаревски манастир “Рождество Богородично”. Отг. ред. Д. Кенанов. Велико Търново, 2005, 75–88.

⁵ Изречения египетских отцов. Памятники литературы на коптском языке. Введ., пер. с коптского, коммент. А. И. Еланской. СПб., 2001, с. 12.

⁶ **Апостолов, Г.** Символът на кръга в ранната гръцка философия. – Философия, 10, 2001, № 4, 43–47.

⁷ **Филогей Кокин.** Две слова за таворската светлина. С., 2011 (Bibliotheca Christiana. Series Nova, 18), с. 247.

Архимандрит Павел Стефанов